

МАРКО ГРИГОРОВИЧ КРЕЙН

Цей і два попередні випуски присвячено пам'яті однієї з найбільш великих і трагічних постатей в математичному житті 20-го століття — Марку Григоровичу Крейну. Чому великих — напевно зрозуміло всім сучасним математикам, особливо в галузі функціонального аналізу, диференціальних рівнянь, теорії функцій — з його іменем вони зустрічалися в працях неодноразово, його ідеї лежать у витоках цілих математичних галузей. Ці випуски в якійсь, мабуть, дуже незначній мірі дають уявлення про внесок Марка Григоровича в розбудову сучасної математики.

Але чому трагічних? Все життя, за винятком кількох років війни, Марко Григорович прожив в Україні, в УРСР — знедоленій колонії однієї з найжахливіших імперій, які коли-небудь існували. Наскрізь пройняте фальشو життя в цій колонії, з одного боку, і внутрішня порядність і інтелігентність Марка Григоровича, з другого, були в повному протиріччі. Від маріонеткового уряду, його владних структур таким, як Марко Григорович, нічого було й чекати. Правда, ще до війни, коли не було того розвою антисемітизму в Україні, що був інспірований комуністичною партією в повоєнні роки, Марко Григорович був обраний членом-кореспондентом АН УРСР. На цьому його академічна кар'єра закінчилась. Можновладці з академії говорили ввічливі слова, та далі слів справа не йшла. Марко Григорович практично все життя прожив в Одесі, але двері Одеського університету, зачинені перед ним відразу після війни, так і лишились назавжди закритими для нього. Він не мав змоги готувати собі зміну. З боку керівництва університету, здається, не було навіть ввічливих слів. Урядових нагород у Марка Григоровича також не було. В кінці життя йому все ж присудили Державну премію України, але це вже були часи перебудови і присудження було потрібне не стільки Марку Григоровичу, скільки тим, що присуджували — для виправдання перед світовим співтовариством.

Влада закидала Марку Григоровичу, що серед його учнів багато євреїв. Насправді ж він доброзичливо і неупереджено ставився до молодих математиків незалежно від їх національної приналежності. Основним для нього була любов до науки і талант, який цю любов стимулював. Він завжди радів, коли у нього з'являлись учні українці, росіяни, німці, вірмени. На жаль, ці учні могли опинитися під впливом Марка Григоровича випадково, бо, як уже говорилося, в університеті для нього не знайшлося місця. От і було так, як було.

Картина наукового життя Марка Григоровича була б неповною, якщо не сказати про його міжнародні зв'язки. Його знали математики в усьому світі, але по роботах, іноді по листах. Цього ніколи не зрозуміли сучасним математикам, особливо зарубіжним — їхні контакти, без яких неможливий розвиток будь-якої науки (адже інформація, як правило, отримується під час цих зустрічей), — постійні і тривіально організуються. Чому ж Марко Григорович не був за кордоном? Для того щоб бувати там у ті, ще такі недавні часи, треба було мати неабиякі зв'язки з московськими математичними урядовцями. Навіть з академією в Києві контактів було замало — колонія є колонією. Марко Григорович не вмів і не хотів їх шукати, для нього було образливим просити те, що мали йому пропонувати ті ж самі урядовці. Навіть на міжнародних конференціях, які проходили на терені СРСР, він бував досить рідко — з тих же причин. Лише в Україні, в Одесі та Києві (його рідному місті), куди він часто приїжджав на сесії Академії наук, почував себе вільно. Їхати ж у метрополію і доводити, хто ти є, — було вище його сил.

Таким було це життя, життя людини, що була закохана в математику, не могла жити без України, без своєї Одеси, не вмала і не хотіла приятелювати з можновладцями з Москви. Але навіть і таке, воно не зломало Марка Григоровича — його привітність, доброзичливість до найменшого прояву таланту і інтелігентності були безмірні. І хай це життя буде пересторогою тим, хто зараз намагається повернути все назад — знову до імперії, можливо й некомуністичної, але з тим же менталітетом зверхності. Примара цього життя має стояти перед їх очима.

М. Г. Крейн помер 17 жовтня 1989 р. Його останні роки і місяці були ще гіршими за попереднє життя: хвороба, яка не давала йому плідно працювати; почуття того, що величезна кількість ідей і результатів, викладених лише в коротких повідомленнях, піде в небуття; мізерна для такого математичного велетня кількість учнів, яких він міг знайти і які могли б йому допомогти; смерть єдиного онука, що жив з ним і помер зовсім молодим від лімфогрануломатозу, такого поширеного в післячорнобильській Україні, і, нарешті, смерть дружини, яку він пережив на кілька місяців.

Але все ж Марко Григорович, мабуть, був щасливою людиною: в математиці він робив те, чого не могли зробити інші, а в житті — жив так, як хотів, ні перед ким не приносив жучись.

Ю. М. БЕРЕЗАНСЬКИЙ